

TEKSTKRITISKE RETNINGSLINIER

TEKSTKRITISKE RETNINGSLINIER

er udarbejdet af
Jette Knudsen og Johnny Kondrup
i samarbejde med redaktionen i øvrigt

Tekstkritiske retningslinier for

Søren Kierkegaards Skrifter

Journaler, notesbøger og papirer

Indhold

1. Principper for materialets organisering	4.4. Positionel bestemmelse som nødløsning
1.1. Det arkivalske princip	4.5. Semantiske bestemmelseskriterier
1.2. Det kronologiske princip	
1.3. Det systematiske princip	5. Nomenklatur
1.4. Lapper indlagt i journaler og notesbøger	5.1. Øjeblikkelig ændring
1.5. Tilblivelsesvarianter	5.2. Senere ændring
1.6. Alternative organiseringsmuligheder i SKS-E	5.3. Genetisk uvis ændring
	5.4. Semantisk betinget undtagelse
	5.5. Gennemgående hænder
2. Opsætning	5.6. Fri udgivertekst
2.1. To spalter	
2.2. Nummereringssystem	6. Gengivelse af Kierkegaards manuskripter
2.3. Paginering og foliering	6.1. Grafiske signaler
	6.2. Håndskriftens ikke-betydningsbærende elementer
3. Apparatform	6.3. Latinsk og gotisk hånd
3.1. Lemmatiseret apparat	6.4. Tvivlsom læsning og ulæselig tekst
3.2. Det integralt-horisontale alternativ	
3.3. Diakritiske tegn i teksten	7. Apparatets tærskel
	7.1. Principielt om tærsklen
4. Bestemmelse af varianterne	7.2. Sletning af ulæselig tekst
4.1. Genetisk bestemmelse	7.3. Sletning af ufuldstændige ord
4.2. Det positionelle alternativ	7.4. Ændring af rigtigt til forkert
4.3. Ikke-positionelle bestemmelseskriterier	

7.5.	Ændring af banale fejlskrivninger	10.4.	Dobbeltheden i Lunds og Barfods fortegnelser
7.6.	Ændring af indlysende dittografier	10.5.	Sammensat tekst
7.7.	Ændring af store og små begyndelsesbogstaver	10.6.	Prioritering af Lunds og Barfods fortegnelser
8.	Emendation	10.7.	Henvisninger
8.1.	Principielt	10.8.	Henvisningernes udformning
8.2.	Irregulariteter, som ikke rettes	10.9.	Diplomatarisk gengivelse
8.3.	Stiltiende rettelser	10.10.	Regler for tekstgengivelse efter <i>Efterladte Papirer</i>
8.4.	Supplering	11.	Tekstredegørelse
8.5.	Notation af rettelser	11.1.	Manuskriptbeskrivelse
8.6.	Supplerende noter	11.2.	Datering og kronologi
9.	Tidligere udgiveres indgreb	11.3.	Indhold
9.1.	Spor efter tidligere udgivere	12.	Nøgle til formler, diakritiske tegn og sigler
9.2.	Identifikation af tidligere udgiveres indgreb	12.1.	Formler for Kierkegaards ændringer
9.3.	Brug af tidligere udgiveres tydnings	12.2.	Diakritiske tegn
10.	Andre tekstkilder	12.3.	Sigler
10.1.	Indirekte overleveret og bevidnet tekst	12.4.	Henvisningssystemer
10.2.	Kilder til indirekte overleveret tekst		
10.3.	Kilder til bevidnet tekst		

1. *Principper for materialets organisering*

Søren Kierkegaards journaler, notesbøger og løse papirer udgives i *Søren Kierkegaards Skrifter (SKS)* efter tre, indbyrdes koordinerede ordningsprincipper:

- 1.1. Et grundlæggende *arkivalsk princip*, som indebærer, at hver overleveringsbærer (journal, notesbog, blad, lap) udgives som en helhed, uanset at den måske rummer tekst, som er blevet til på forskellige tidspunkter, evt. over en længere årrække. Fx er journalen mærket JJ benyttet i perioden maj 1842 - sept. 1846, og den er beskrevet både forfra og bagfra. De optegnelser, journalen indeholder, trykkes i SKS samlet, skønt Kierkegaard i samme tidsrum benyttede andre journaler og notesbøger, ligesom de optegnelser, der er indført i JJ bagfra, trykkes i sammenhæng med (dvs. adskilt fra og umiddelbart efter) dem, der er indført forfra. Tilsvarende udgives, hvad der findes på begge sider af samme løse blad, i sammenhæng, uanset at teksten måske stammer fra forskellige år.

Det arkivalske princip er relativt uproblematisk i forhold til hovedstammen af Kierkegaards journaler og notesbøger, de 36 indbundne protokoller i kvartformat, nummereret NB - NB³⁶, som Kierkegaard førte successivt i sine ti sidste leveår. Men princippet indebærer et betydeligt rekonstruktionsarbejde, for så vidt angår journaler og notesbøger fra 1833-46. Heri har den første udgiver af Kierkegaards litterære efterladenskaber, H. P. Barfod, foretaget drastiske indgreb under forberedelsen af sit udvalg *Af Søren Kierkegaards Efterladte Papirer* (1869ff.). Bl. a. har han klippet en række journaler og notesbøger op, således at de i dag foreligger som et vekslende antal løse blade, nogle med det tilhørende tomme bind bevaret. En del af bladene er yderligere klippet i stykker, og mens nogle af stykkerne er klæbet sammen til nye helheder, er andre bortkommet, formentlig i sætteriet, da Barfod lod originalerne bruge som trykforlæg for sin udgave. Dette betyder, at en stor del af Kierkegaards optegnelser fra journaler og notesbø-

ger kun findes indirekte overleveret, nemlig trykt i Barfods udgave eller evt. overleveret i en afskrift foretaget af ham.

Efter Barfod har udgiveren af *Søren Kierkegaards Papirer* (1909ff.), P. A. Heiberg, ompakket arkivet efter den dels kronologiske, dels systematiske orden, som hersker i denne udgave (opdelingen i grupperne A, B og C samt undergrupperne *Æsthetica*, *Philosophica* og *Theologica*). Ompakningen har ikke tilføjet materialet skade, men yderligere splittet de oprindelige enheder, som de tidlige journaler og notesbøger udgjorde, før Barfod klippede dem op.

Udgiverne af *SKS* vil så vidt muligt rekonstruere de oprindelige arkivalske enheder. En uvurderlig støtte i denne bestræbelse er den detaljerede »Fortegnelse over de efter Søren Aabye Kierkegaards Død forefundne Papirer« (*B-fort.*), som H. P. Barfod udarbejdede i 1865, altså mens materialet endnu var nogenlunde intakt. I Barfods fortegnelse blev ikke blot de respektive journaler og notesbøgers omfang bogført, men også hver enkelt optegnelses sidetal, dato, overskrift, begyndelsesord eller emne.

Bestræbelsen på at rekonstruere de oprindelige arkivalske enheder har dog sin nedre grænse ved Kierkegaards død. Bestræbelsen omfatter m. a. o. ikke den opsplitning af enheder, som Kierkegaard selv har foretaget. Hvor han fx har klippet et antal blade ud af en journal og henlagt dem for sig, vil udgiverne ikke genindsætte bladene i journalens sammenhæng, men udgive dem som 'papirer'.

- 1.2. Et *tilblivelseskronologisk princip*, der indebærer, at materiale, som er skrevet tidligt, udgives før det senere skrevne; fx at journaler fra 1830'erne udgives før journaler fra 1840'erne. Imidlertid er det ikke hensigten at skabe et absolut kronologisk korpus, således at fx løse papirer trykkes inde i rækken af optegnelser fra journaler, hvor de efter deres datering hører hjemme, eller således at optegnelserne fra to journaler, som Kierkegaard har benyttet sideløbende, trykkes mellem hinanden. En sådan fremgangsmåde ville helt udviske de grænser af anden art – indholdsmæssige og fysiske – som findes i materialet, og

dermed gøre udgivelsen uoverskuelig fra alle andre synsvinkler end netop den kronologiske.

Det kronologiske princip er relativt uproblematisk i forhold til journaler og notesbøger, der ganske vist ikke altid bærer dato, men som regel kan tidsfæstes med tilstrækkelig sikkerhed ud fra indholdet. Også de løse papirer vil, for så vidt det lader sig gøre at tidsfæste dem, blive trykt i kronologisk orden; men en restgruppe af papirer, som hverken er udtrykkeligt dateret eller kan tidsfæstes med tilstrækkelig sikkerhed, må udgives for sig selv efter papirerne i øvrigt.

- 1.3. Et *systematisk princip*, som indebærer, at der foretages en opdeling af materialet i forskellige kategorier. Den del, der har (eller har haft) skikkelse af journaler og notesbøger, udgives således samlet i en række successive bind, mens den del, der har form af løse ark, blade og lapper, udgives separat og senere under overskriften 'papirer'. Tilsvarende vil Kierkegaards tilskrivninger og udhævelser i trykte bøger (egne såvel som andres) blive samlet og udgivet under ét.

Desuden har udgiverne af SKS valgt at følge den systematiske ordning, som Kierkegaard selv foretog af sine journaler og notesbøger. Journalerne NB-NB³⁶ fra perioden 1846-55 er blevet mærket én for én, efterhånden som de er taget i brug, således at mærkningen falder sammen med tidsfølgen, og da der fra samme tidsrum kun foreligger et enkelt andet bind (»Mit Forhold til 'hende'«, 1849), volder denne ordning ikke nævneværdige problemer. Men fra den forudgående periode, 1833-46, foreligger meget forskelligt udseende bøger og hæfter, af hvilke Kierkegaard har mærket godt en tredjedel, 10 bind, med dobbeltbogstaverne AA, BB, CC, DD, EE, FF, GG, HH, JJ og KK. Alfabetiseringen falder ikke sammen med tidsfølgen; nogle af bøgerne er desuden blevet brugt vekselvis samtidig, og nogle er beskrevet hhv. forfra og bagfra på forskellige tidspunkter. Mærkningen er blevet foretaget efter ibrugtagningen af bøgerne, efter al sandsynlighed mellem maj og dec. 1842.

I forlængelse af Kierkegaards mærkning udgives bindene AA-KK samlet, dvs. før de resterende 14 bøger og

hæfter skrevet i Kierkegaards hånd i tidsrummet 1833-46. En indholdsmæssig betragtning viser, at bindene AA-KK hovedsagelig (med GG og KK som de vigtigste undtagelser) har karakter af et forfatterværksted, en idébank, hvor Kierkegaard har noteret tanker og situationer, som sidenhen ofte er blevet benyttet i forfatterskabet. Disse ti bind betegnes ligesom NB-protokollerne som 'journaler'.

De resterende bøger og hæfter har et mere blandet indhold (med notesbog 1 og notesbog 7 som de vigtigste undtagelser), men rummer især excerpter fra universitetsforelæsninger og læsning af teologisk, filosofisk og æstetisk litteratur, foruden et par rejsedagbøger. Disse bind og hæfter betegnes som 'notesbøger' og nummereres fra 1 til 14 efter tidspunktet for deres ibrugtagning. I de tilfælde, hvor Kierkegaard selv har udstyret notesbøgerne med en titel (hvilket er tilfældet for fire bøgernes vedkommende), anføres denne evt. i parentes efter nummeret.

Til notesbøgerne regnes desuden, som nr. 15, »Mit Forhold til 'hende'« fra 1849.

1.4. Lapper indlagt i journaler og notesbøger

Undertiden findes løse lapper indlagt i journaler eller notesbøger. Hvis det tør antages, at Kierkegaard selv har anbragt lapperne, fx fordi der i journalen eller notesbogen refereres eksplicit til dem, udgives de umiddelbart efter den pågældende journal eller notesbog og forsynes af udgiverne med en krydshenvisning til det sted, hvor de fandtes.

1.5. Tilblivelsesvarianter

Som nævnt i udgavens indledning (K1, s. 12) vil den del af Kierkegaards efterladte arkiv, som har karakter af tilblivelsesvarianter (udkast, kladder, renskrifter mv.) til hans trykte og ikke-trykte skrifter, alene blive udgivet i elektronisk form, dvs. i det synoptiske variantapparat i *SKS-E*. For så vidt som enkelte af disse varianter med karakter af udkast og kladder findes i Kierkegaards journaler og notesbøger, blandt optegnelser af anden art, betyder det arkivalske princip om at udgive hver journal og notesbog som en helhed, at varianterne også vil blive trykt her. Der

kan således forekomme en mindre overlapning mellem SKS-E og SKS-B's sektion af journaler og notesbøger.

1.6. Alternative organiseringsmuligheder i SKS-E

Mens den bogtrykte version af journaler, notesbøger og papirer kun tillader, at materialet fremtræder i én orden, vil der med den elektroniske version blive åbnet mulighed for alternative organiseringsmåder. Fx vil alle optegnelser, som det er muligt at tidsfæste, blive forsynet med en dateringskode, således at de kan studeres i absolut kronologisk orden. En nærmere beskrivelse af disse alternative organiseringsmåder vil være at finde i retningslinierne for SKS-E.

2. Opsætning

2.1. To spalter

I SKS udgives Kierkegaards journaler, notesbøger og papirer i en tospaltet opsætning, modsat de trykte og ikke-trykte skrifter, der udgives enspaltet. Valget af den tospaltede opsætning har flere grunde, som dog hænger indbyrdes sammen:

- 2.1.1. For det første genspejler opsætningen den karakter af værksted, af uafsluttethed, af eksperiment i både indhold og form, som karakteriserer Kierkegaards journaler, notesbøger og papirer. Det gælder for flertallet af Kierkegaards manuskripter (bortset fra renskrifter), at deres varianter ikke nødvendigvis erstatter hinanden, indtil tanken finder endelig form, men lige så vel kan stå sideordnede, som forskellige muligheder, mellem hvilke Kierkegaard ikke har foretaget det endelige valg. Denne omstændighed lader en større vægt falde på manuskripterens spatialitet, end det fx er tilfældet ved et 'færdigt' skrift. Jo mere fragmentarisk en tekst er, jo mere udkastkarakter den har, desto væsentligere bliver dens spatialitet. Fragmentariske tekster med karakter af udkast kan ligefrem siges at have en rumlig semantik, der ved udgivelsen kun træder frem i en flerspaltet opsætning.

- 2.1.2. Den tospaltede opsætning stemmer overens med Kierkegaards (og de fleste af hans samtidiges) arbejdsvane, nemlig at folde skrivepapiret lodret inden ibrugtagning for derefter at skrive i inderspaltten og reservere yderspaltten til tilføjelser, eftertanker og selvreflekterende bemærkninger.
- 2.1.3. Opsætningen tillader, at Kierkegaards marginaltilføjelser trykkes i umiddelbar forbindelse med de dele af hovedteksten, hvortil de knytter sig. Gennem en tospaltet opsætning får læseren således et anskueligt indtryk af den kompleksitet, som en optegnelse hos Kierkegaard kan udgøre, herunder også af det tidsrum, hvorover den er blevet til.
- 2.1.4. Når der tales om marginaltilføjelser, bør det dog understreges, at dette begreb ikke omfatter korte, erstattende varianter (typisk ét ord) til tekst, som befinder sig i inderspaltten, ej heller enkeltord, der ud fra semantiske kriterier tydeligvis mangler i inderspaltens tekst, og som er forsynet med indvisningstegn. (Bemærk, at såvel det semantiske kriterium som kravet om indvisningstegn skal være opfyldt, når det drejer sig om enkeltord, der ikke er erstattende varianter.) Sådanne varianter adskiller sig ikke fra tilsvarende, som måtte befinde sig over eller under linien i inderspaltten, og tænkes blot indsat i dennes tekst med en bemærkning i apparatet om deres status.
Eksempel: I inderspaltten står »Et Selv er †, hvad dets ~~Alen~~ er.« I marginen herudfor findes dels »† kvalitativt«, dels »Maalestok«. Tilføjelsen »† kvalitativt« aftrykkes som marginalie, mens den erstattende variant »Maalestok« trykkes i inderspaltens tekst og forsynes med noten:
Maalestok] *ændret fra Alen*
- 2.1.5. Kierkegaard skriver undertiden på langs eller på skrå af sine journalsider (fx i NB¹¹). Dette gengives ikke i teksten i SKS, men bemærkes i tekstredegørelsen (jf. pkt. 11).
- 2.2. Nummereringssystem
For at gøre det muligt at referere entydigt til optegnelserne i Kierkegaards journaler og notesbøger nummererer

SKS hver hovedoptegnelse (dvs. hver optegnelse i inderpalten) med arabertal, der er fortløbende inden for den enkelte journal eller notesbog. Der kan altså refereres til en bestemt journaloptegnelse efter følgende mønster: journalen AA:1.

De marginaloptegnelser, som knytter sig til en hovedoptegnelse, identificeres med litra: a, b, c osv. Den anden marginaloptegnelse til ovennævnte hovedoptegnelse kan altså identificeres således: journalen AA:1.b. Hvor der forekommer marginaloptegnelser til marginaloptegnelser, indføres endnu et lag af litra; journalen DD:1.a. a. betegner altså marginaloptegnelsen til marginaloptegnelsen til hovedoptegnelse nr. 1 i journalen DD.

Vedrørende fodnoter, se 2.2.5.

De løse papirer – dvs. sammenhæftninger, ark, blade og lapper – vil i SKS blive nummereret fortløbende med arabertal, idet betegnelsen 'Papir' bruges som overordnet formel; altså: Papir 1, Papir 2, Papir 3 osv.

De hovedoptegnelser, som findes i den enkelte enhed af kategorien 'papirer', vil blive nummereret med arabertal efter samme mønster som optegnelserne i en journal eller en notesbog. Den anden hovedoptegnelse på et givet ark vil kunne identificeres således: Papir 4:2, og de evt. tilknyttede marginaloptegnelser vil kunne identificeres med litra efter den ovenfor beskrevne praksis (fx Papir 4:2.a).

- 2.2.1. Hvor det er nødvendigt at referere mere præcist end til hele optegnelser og marginalier, kan ovenstående referencesystem erstattes af (eller suppleres med) en reference til bind, side og linie i SKS. Til en hovedoptegnelse (inderpalte) kan der henvises efter følgende mønster: SKS 17, 56,11. Til en marginaloptegnelse (yderspalte) kan der henvises således: SKS 17, 56_m,3.
- 2.2.2. Hvor Kierkegaard har sat indvisningstegn (* eller †) ved marginaloptegnelsen, erstatter litra disse indvisningstegn og sættes i ordinær uden diakritiske klammer. Også de tilsvarende indvisningstegn i hovedoptegnelsen erstattes af litra.

- 2.2.3. Hvor Kierkegaard har glemt et indvisningstegn, enten ved en marginaloptegnelse eller en fodnote, og hvor dets placering er utvivlsom, supplerer udgiverne af *SKS* tegnet i ordinær, omgivet af kantet parentes: [b] hhv. [1]. (Ved referencer til den pågældende marginaloptegnelse eller fodnote ses der bort fra den kantede parentes.)
- 2.2.4. Hvor Kierkegaard ikke har brugt indvisningstegn, og det ikke er muligt at afgøre, hvortil en marginaloptegnelse refererer, sættes dens litra i kursiv, omgivet af kantet kursivparentes: [*b*]. (Ved referencer til den pågældende marginaloptegnelse ses der bort fra kursivering og kantet parentes.)
- 2.2.5. Fodnoter trykkes i umiddelbar forlængelse af den optegnelse, hvortil de knytter sig, og nummereres med potens-tal som i de trykte skrifter. Der kan refereres til den enkelte fodnote efter samme mønster som til marginalier, blot med potenstallet i stedet for litrabetegnelsen, fx: Papir 4:3.1.
- 2.2.6. Som tillæg til hvert bind med journaler, notesbøger og papirer bringes en konkordansliste over nummereringen i *Søren Kierkegaards Papirer* (forkortet *Pap.*) og *SKS*. Konkordanslisten bringes bagest i det relevante kommentarbind.
- 2.3. Paginering og foliering
- 2.3.1. *SKS* gengiver Kierkegaards paginering eller foliering (bladnummerering) af journaler, notesbøger og papirer diplomatarisk. I tilfælde af fejlpaginering fra Kierkegaards hånd gengiver *SKS* det forkerte, men korrigerer herfor i kantet parentes. En fejlagtigt upagineret side i et ellers kronologisk forløb vil af udgiverne blive pagineret med det forudgående sidetal tilføjet »a«, fx [82a].
- 2.3.2. Hvor manuskriptet er helt eller delvis tabt, men teksten findes overleveret eller omtalt i andre kilder (jf. 10.1), vil *SKS* så vidt muligt rekonstruere Kierkegaards paginering eller foliering. De supplerede side- eller bladnumre angives i kantet parentes.

-
- 2.3.3. Hvor manuskriptet hverken er pagineret eller folieret fra Kierkegaards hånd, foretager SKS en nyfoliering (1r, 1v). Bladnumrene angives i kursiv, omgivet af kursiv kantet parentes.
Ved enheder, hvor det er umuligt at afgøre, hvad der er for- og bagside, vil folieringen alene blive foretaget af referencenssyn og altså være vilkårlig.
- 2.3.4. Hvor Kierkegaard i et manuskript har brugt både foliering og paginering, enten skiftevis eller i form af dobbeltreferencer på samme bladside, gengiver SKS af pladshensyn kun det mest detaljerede system, dvs. pagineringen. (Også ved supplerig af et dobbeltrefererende system angiver SKS kun pagineringen.) Imidlertid vil manuskriptbeskrivelsen (jf. 11.1) give oplysning om dobbeltreferencerne.
- 2.3.5. Manuskripterens sideskift markeres i teksten med en lodret streg, svarende til SKS's praksis for de trykte skrifter; dog udelades sideskiftstregen, hvor en optegnelse slutter med et skilletegn nederst på en side. Sideskiftene markeres både for så vidt angår hovedoptegnelser (inderspalte) og marginalier (yderspalte).
- 2.3.6. Ud for sideskiftstregen anføres de originale manuskript-hæfters paginering eller foliering; det sker i marginens liniætæller med lidt større tal i ordinær, ligeledes svarende til praksis for de trykte skrifter. I de tilfælde, hvor der er sammenfald mellem liniætallet og manuskripterens sidetal, viger liniætallet. I marginalier angives sideskift kun ved en streg.
- 2.3.7. I marginens liniætæller anføres desuden hovedoptegnelsernes numre (jf. 2.2); det sker med større tal i fed. Hvor der er sammenfald mellem en optegnelser nummer og liniætallet, viger liniætallet.

3. *Apparatform*

- 3.1. Ved gengivelsen af manuskripterne interne varianter (dvs. Kierkegaards egne ændringer) benytter SKS et lemmatiseret apparat, således at resultatet af Kierkegaards ændringer aftrykkes som løbende tekst, mens der redegøres for ændringerne (varianterne) i form af fodnoter. Dette sker især af hensyn til de læsere, som går til udgaven for at få besked om det 'færdige' tankeindhold i Kierkegaards papirer. De skal så vidt muligt kunne se bort fra det kritiske apparat. De læsere, der interesserer sig for Kierkegaards arbejdsproces, tilgodeses ved, at det lemmatiserede apparat indrettes på en sådan måde, at processen kan rekonstrueres.
- 3.2. Ud fra samme overvejelser har udgiverne af SKS fravalgt alternativet: det integralt-horisontale apparat, der ville indarbejde varianterne i den løbende tekst ved hjælp af en række diakritiske tegn og andre typografiske virkemidler (fx varierende skriftart og -grad). Et sådant apparat tenderer mod at tildække, hvad der siges i den færdige tekst, til fordel for en koncentration om tekstens tilblivelsesproces, og ville formentlig være af størst interesse for filologer.
- 3.3. Valget af det lemmatiserede apparat udelukker ikke, at der vil blive brugt diakritiske tegn i teksten. Således vil udgiverne supplere manglende ord, bogstaver eller tegn i selve teksten, og dette markeres i diakritiske klammer (jf. 8.4). Ligeledes vil tvivlsom eller ikke-læselig tekst blive markeret i diakritiske klammer (jf. 6.4). Såvel supplerings af manglende ord, bogstaver og tegn som markering af svært læselige og ulæselige steder vedrører imidlertid udgiverens stillingtagen til Kierkegaards tekst. Det afgørende er, at diakritiske tegn ikke finder anvendelse til markering af Kierkegaards egne ændringer. Der går en kategorial grænse mellem Kierkegaards ændringer af teksten undervejs mod dennes 'endelige' form og udgiverens (utilstrækkelige) tykning af eller indgreb i den forefundne tekst. Denne kategoriale grænse danner tillige skellet mellem lemmatisering og diakritika.

- 3.3.1. Der er dog to praktisk betingede undtagelser fra denne regel: For det første de diakritiske tegn, som udgiverne sætter omkring Kierkegaards længere sletninger uden erstatning (jf. 5.2.2.2), og for det andet de diakritiske tegn, som udgiverne sætter omkring hans sideordnede varianter (jf. 5.2.3.1).

4. *Bestemmelse af varianterne*

- 4.1. Med hensyn til den måde, hvorpå Kierkegaards ændringer bestemmes (∴ fortolkes eller beskrives), går SKS genetisk til værks, hvilket betyder, at apparatet så vidt muligt meddeler varianternes tidslige orden. Der skelnes primært mellem øjeblikkelige ændringer (foretaget i flugt med det umiddelbart forudstående) og senere.
- 4.2. Også på dette punkt har SKS fravalgt et alternativ, nemlig den positionelle bestemmelse, der ville meddele varianternes rumlige placering i manuskriptet, fx i marginen eller i hovedteksten, over eller under linien, i linien, evt. oven i et andet ord eller bogstav. Den positionelle bestemmelse ville ganske vist være sikker, for man kan altid beskrive, hvor på papiret en bestemt variant befinder sig. Til gengæld er bestemmelsen ikke altid relevant. Om et ord er skrevet til over linien, under linien eller i marginen, er således ligegyldigt; det væsentlige er, at ordet ikke er skrevet til *i* selve linien, umiddelbart efter det ord, som det erstatter. Denne oplysning karakteriserer nemlig ændringen som senere (ændring med erstattende variant uden for tekstlinien). Det egentligt interessante ved den positionelle bestemmelse er m. a. o. den genetiske tydning, som den muliggør. I stedet for at rekonstruere manuskriptets udseende i alle detaljer vil udgiverne således tyde detaljerne og omsætte de rumlige iagttagelser i tidslige angivelser.
- 4.3. Den genetiske tydning kan (og må) ud over positionsangivelser støtte sig på en række andre egenskaber ved manuskripterne, som ikke uden videre lader sig repræsentere på tryk. Det gælder fx skriveredskabets art, blækkets

farve, stregens tykkelse og trykstyrken. Også denne omstændighed har været medvirkende ved fravalget af et positionelt apparat.

- 4.4. I det omfang manuskripterne ikke tillader en entydig genetisk tolkning, kan den positionelle bestemmelse imidlertid fungere som 'næstbedste oplysning'. Konsekvent anvendt betyder denne regel, at hver gang der optræder en positionel bestemmelse i apparatet, er det udtryk for, at den pågældende ændrings genetiske status ikke har ladet sig bestemme med sikkerhed. Den positionelle bestemmelse får m. a. o. en 'negativ-genetisk udsagnskraft' og lader sig på denne måde føje harmonisk ind i et genetisk apparat.
- 4.5. Når varianter skal bestemmes, er *semantiske* eller indholdsmæssige kriterier ikke mindre væsentlige end positionelle og andre kriterier (skriveredskab, blækfarve, skriftens karakter). Tværtimod indgår de semantiske kriterier på et overordnet plan i al variantbestemmelse; ja, de går forud for bestemmelsen, for så vidt som selve den læsning af teksten, der muliggør en definition af varianten som variant, er en semantisk tydning. De semantiske kriterier er heller ikke mindre objektive end de øvrige, og der må tages afstand fra enhver tanke om at skelne mellem manuskriptet 'som det forefindes' og tydningen heraf. Den editionsfilologiske interesse knytter sig til kombinationen af disse to abstrakta, nemlig til *teksten*.

I de fleste tilfælde vil en tekstkritisk afgørelse ske ud fra en kombination af positionelle og semantiske kriterier. Allerede når det (under 4.2) siges, at en sletning med erstattende variant, placeret i tekstlinien, ud fra positionen kan bestemmes genetisk som en øjeblikkelig ændring, underforstås en semantisk afgørelse af, hvad der kan være erstatning og hvad ikke. Hvis man fx støder på passagen »I Modsætning hertil ~~kom saa~~ var et Selv ligeoverfor Gud«, er det på baggrund af en semantisk analyse, at »~~kom saa~~« kan bestemmes som en øjeblikkelig sletning med erstatning, ikke som en senere sletning uden erstatning. Analysen går ud på, at det slettede tekststykke og det umiddelbart efterfølgende gensidigt udelukker hinanden. Tilsva-

rende er det i passagen »Martensen er et ~~yderst~~ sjældent slebent Menneske« den semantiske mulighed af at have to adverbier efter hinanden, der betinger, at »~~yderst~~« ikke kan bestemmes entydigt som en øjeblikkelig sletning, erstattet af »sjældent«, eller som en senere sletning uden erstatning. Her må man gribe til en positionel bestemmelse (jf. 5.3.1).

5. *Nomenklatur*

Den genetiske variantbestemmelse, som foretrækkes i SKS, indebærer en nomenklatur, hvis overbegreber er følgende:

- 5.1. Øjeblikkelig ændring (noteres som *først skrevet*)
Gruppen omfatter sletninger med erstattende variant placeret i linien umiddelbart efter det slettede.
Eksempel (fra journalen EE): »hvor man ved at ~~oplys~~ gjentage Alt det Foregaaende« vil blive noteret:
gjentage] *først skrevet* oplys
- 5.2. Senere ændring
Gruppen omfatter tre undergrupper:
  - 5.2.1. Sletninger med erstattende variant placeret uden for linien (eller evt. skrevet oven i tidligere tekst) (noteres som *ændret fra*)
Eksempel (fra journalen EE): »Eller skulde den Xstne ikke opmuntres til at ~~stride~~ under en Hærfører« med »kjæmpe« skrevet oven over sletningen vil blive noteret:
kjæmpe] *ændret fra* stride
  - 5.2.2. Sletninger uden erstatning, der ud fra ikke-positionelle kriterier (fx skriveredskab) kan bestemmes som senere (noteres som *ændret fra*)
Eksempel: »jeg skjuler mig for Blussel, ~~men sofistisk er jeg dog ikke~~« – hvor skriften er udført med blæk og sletningen med blyant – vil blive noteret således:

Blussel] *ændret fra* Blussel, men sophistisk er jeg dog ikke

- 5.2.2.1. Bemærk, at eksemplet i 5.2.2 har medtaget invariant tekst i lemma – tekst, som derfor gentages i varianten til højre for lemmategnet. Det vil altid være nødvendigt ved notation af sletninger uden erstatning; da der ikke findes nogen erstattende variant, der kan bruges som lemma, må noten 'hægtes op' på et eller flere uændrede ord.
- 5.2.2.2. Når en sletning uden erstatning har et vist omfang, forekommer det meningsløst at gengive den i en note. Et eksempel findes i journalen EE, hvor en hel optegnelse, bortset fra dato, er slettet. I sådanne tilfælde bringer SKS ordlyden, så godt den lader sig læse, som tekst omgivet af særlige diakritiske tegn ([ ]), og desuden kan der i en note med fri udgivetekst oplyses nærmere om sletningens genetiske status.
- 5.2.3. Tilføjelser (uden erstattende funktion) (noteres som *tilføjet*)
Eksempel (fra journalen EE): »Al Poesie er Livets Forklarelse (∴ Transfiguration) ved dets Forklarelse (ved at det forklares, oplyses, udvikles o: s: v:«, hvor »udvikles« er tilføjet over linien, vil blive noteret:
udvikles] *tilføjet*
- 5.2.3.1 I nogle tilfælde tilføjer Kierkegaard sideordnede varianter i parentes efter eller over det allerede skrevne. Hvor han har undladt parenteser, gengiver SKS variantteksten omgivet af de diakritiske tegn [^].
Eksempel (fra journalen CC): »exsultans [exsiliens]«
- 5.3. Til grupperne øjeblikkelig ændring og senere ændring følger sig som en nødvendig restgruppe: genetisk uvis eller ubestemmelig ændring.
Gruppen omfatter to undergrupper:
- 5.3.1. Sletninger uden erstatning, som det er umuligt at bestemme genetisk ud fra ikke-positionelle kriterier (fx skrivedskab eller blækfarve) (noteres som *foran er slettet*; i

tilfælde, hvor sletningen omfatter den afsluttende tekst i et afsnit, dog: *herefter er slettet*).

Eksempel: »et ~~yderst~~ sjældent slebent Menneske« vil blive noteret: sjældent] *foran er slettet* yderst

- 5.3.2. Ændringer i enkeltord eller ordforbindelser samt ændringer af tegn, som det er umuligt at bestemme genetisk ud fra positionelle eller andre kriterier. Herunder hører også overskrivninger af enkeltbogstaver eller ord med andre, altså funktionelt set sletninger med erstattende variant placeret i linien, men ikke umiddelbart efter det slettede (noteres som <).

Eksempler:

(Fra journalen EE:) »Koe«, hvor e er slettet ved gennemstregning, vil blive noteret:

Ko] < Koe

(Fra journalen FF:) »udskilt«, hvor u er skrevet oven i et a, vil blive noteret:

udskilt] < adskilt

- 5.4. I medfør af, hvad der i 4.5 blev nævnt om den semantiske tydnings forrang, kan en ændring, der ud fra rent positionelle kriterier fremstår som uvis (dvs. tilhører gruppe 5.3), noteres som en øjeblikkelig ændring (gruppe 5.1), hvis det på baggrund af en semantisk analyse skønnes, at Kierkegaard umiddelbart (dvs. før teksten blev skrevet videre) har ændret sin formulering.

Eksempler (alle fra journalen EE):

»ogsaa for den Enkelte, der angerfulde vender tilbage« – hvor »angerfulde« er ændret til »angerfuld« ved gennemstregning af e – kan noteres:
angerfuld] *først skrevet* angerfulde

»i disse Ord ligesom udhviler han sig ikke træt af Arbeidet, men salig et Beskuelsen« – hvor »et« ved sletning af t og overskrivning af e med prik er ændret til i – kan noteres:
salig i] *i først skrevet* et

»et Udbrud der ligesom kan underlægges hvert Christi-
stens Liv« kan noteres:
hver] *først skrevet* hvert

- 5.5. I det omfang det kan godtgøres (fx ved hjælp af blækfarven), at en række senere ændringer i et manuskript hidrører fra samme revision eller 'gennemgående hånd', vil der blive sigleret herfor med græske bogstaver, således at α og β angiver hhv. anden og tredje gennemgående hånd (idet selve nedskrivningen er første hånd). I udgavens variantapparat kan en ændring, der indgår i en sådan revision, markeres som følger:

talende] α , *ændret fra* sigende

- 5.6. I enkelte tilfælde slår de sædvanlige formler for Kierkegaards ændringer ikke til. Det gælder især, hvor han over linien har tilføjet spørgsmålstegn eller fremhævelser til det allerede skrevne, eller hvor han har slettet en allerede foretaget ændring. I sådanne tilfælde vil noterne blive udformet med fri udgivertekst. Eksempler (fra journalen CC):

donis] *ovenover er tilføjet spørgsmålstegn*
non] *ovenover er slettet ne*

6. *Gengivelse af Kierkegaards manuskripter*

6.1. Grafiske signaler

- 6.1.1. Kierkegaards understregninger (såvel lige streg som bølgestreg) gengives på tryk med *kursiv skrift*.

Dobbeltunderstregninger med lige streg gengives med **fed skrift**.

Dobbeltunderstregning med bølgestreg gengives med **fed kursiv skrift**.

- 6.1.2. SKS ignorerer den variation i henseende til skriftstørrelse, som forekommer i Kierkegaards løbende tekst – med mindre det drejer sig om åbenlyse fremhævelser, fx af nøglebegreber som »Springet« og »Jeg«. Med sådanne klare

undtagelser vil Kierkegaards løbende tekst m.a.o. altid fremtræde i samme skriftstørrelse.

Imidlertid gengiver *SKS* den variation i skriftstørrelse, som forekommer ved forskellige 'arter' af tekst inden for samme optegnelse, fx overskrifter og versciter.

- 6.1.3. Når Kierkegaard anfører skriftsteder af Bibelen, skriver han henvisningen til kapitel med større tal end henvisningen til vers (med mindre han til kapitelhenvisningen bruger romertal). *SKS* ignorerer størrelsesforskellen, hvilket også er praksis i Kierkegaards egne førstetryk.
- 6.1.4. Kierkegaards skillestreger mellem de enkelte optegnelser gengives i *SKS* i det antal og i den form (fx som bølgestreger), hvori de forekommer i manuskriptet. Stregernes varierende længde harmoniseres dog til én.
Også andre skilletegn, fx dobbeltkrydser (# # #), gengives i det antal og det mønster, hvori de findes i manuskriptet. Tegnenes varierende størrelse harmoniseres dog til én.
- 6.1.5. Som hovedregel gengiver *SKS* diplomatarisk manuskripterne positionelle signaler såsom blanke linier, indrykninger (fra hhv. forkant og bagkant) og hævede bogstaver. Der gælder dog følgende nuanceringer:
- 6.1.5.1. Manuskripterne varierende indrykninger fra hhv. forkant og bagkant – fx ved vers, citater og drama-replikker – gengives i *SKS* således, at de betydningsbærende forskelle bevares. Det samme gælder manuskripterne centreringer. Der benyttes imidlertid et system af normerede indrykninger til at opnå dette mål.
- 6.1.5.2. Indrykning af første linie ved begyndelsen af et tekstafsnit gengives, hvor den findes i manuskriptet. Imidlertid tages der ikke hensyn til (den tilfældige) varians i indrykningernes længde. En indrykket førstelinie vil i *SKS* få en normeret længde.

- 6.1.5.3. Kierkegaards dateringer af de enkelte optegnelser er positionelt anbragt et sted mellem centreret og indrykket fra højremargin. Variansen er uden betydning, hvorfor SKS trykker dateringerne i samme, faste position.
- 6.1.5.4. Kierkegaards fodnoter er positionelt anbragt med ca. en halv spaltes indrykning. Hvor der forekommer varians, er den uden betydning, og SKS trykker alle fodnoter med samme, faste indrykning.
- 6.1.5.5. SKS ignorerer den variation i afstand, som forekommer mellem flere optegnelser. Optegnelserne trykkes i SKS med samme faste afstand. (Vedrørende skilletegn, se 6.1.4.)
Inden for den enkelte optegnelse ignoreres den variation i linieafstand, som forekommer i optegnelsens løbende tekst, samt variation i afstand mellem løbende tekst og overskrift og mellem løbende tekst og fodnote.
Imidlertid gengiver SKS den variation i linieafstand, som forekommer mellem løbende tekst og vers.
- 6.1.6. Når Kierkegaard skriver ordenstal (fx »3die«), hæver han sædvanligvis endelsen og understreger den dobbelt.
Når Kierkegaard skriver forkortelser som »No« (⊘: Nummer) og »Dto« (⊘: Ditto), hæver han ligeledes endelsen, men understreger den ikke nødvendigvis.
Når Kierkegaard skriver genitiv-s efter forkortelser samt efter navne, der ender på -s, skriver han det i hævet petit, men uden at understrege det.
SKS vil i alle disse tilfælde gengive endelsen i hævet petit, men uden evt. understregning.
I de tilfælde, hvor Kierkegaard undtagelsesvis ikke hæver de nævnte endelser, men blot skriver dem i ordinær på linien, gengiver SKS dette diplomatarisk.
Hvor Kierkegaard ved forkortelse af »Rigsdaler« (Rd), »Mark« (Mk) og »Skilling« (Sk) hæver de små bogstaver over linien, gengiver SKS også dette diplomatarisk.

-
- 6.2. Håndskriftens ikke-betydningsbærende elementer
- 6.2.1. De ikke-betydningsbærende elementer af Kierkegaards håndskrift ignoreres. Det gælder fx tøddele over bogstaver som u og y samt prik over i'er, der efter deres sammenhæng skal læses som (romer- eller araber)tal.
- 6.2.2. Kierkegaard skriver bogstavet ø som o med tøddele over. Han er i lighed med sin autoritet, Chr. Molbech, upåvirket af Rasmus Rasks reformforsøg (1826), der anbefalede ö for den åbne ø-lyd (fx »en Dör«) og ø for den lukkede (fx »jeg dør«). Kierkegaards universal-ö gengives derfor uden videre som ø (hvor konteksten er tysk eller svensk dog som ö).
- 6.2.3. Kierkegaards egentlige forkortelser (fx »Msk:« for Menneske og »Xstus« for Christus) opløses ikke i SKS, men hans hastigt sammenskrevne ord, hvor små bogstaver (typisk a, e, n) ligesom er gemt i op- eller nedstreger til nabobogstaverne, skrives uden videre helt ud. Det gælder fx »dg«, der læses som dog, og »Betrgtngen«, der læses som Betragtningen.
- 6.2.4. Det er ofte umuligt at afgøre, om Kierkegaard bruger stort eller lille begyndelsesbogstav; fx ligner håndskrifternes b og B hinanden til forveksling ligesom d og D. Også a og A kan undertiden forveksles. I sådanne tilfælde fortolkes bogstaverne uden særlig notation i overensstemmelse med konteksten og samtidens konventioner.
- 6.2.5. Det er ofte umuligt at skelne mellem Kierkegaards bogstaver u og v, hvilket kan give problemer, fordi han (og samtiden) i visse ord – specielt efter q, fx Qvalitet – bruger dem alternerende. I sådanne tilfælde vil udgiverne uden særlig notation følge Kierkegaards angivelige ortografiske autoritet, Christian Molbechs *Dansk Ordbog*, 1833, der under bogstavet Q bemærker, at det normale »nu« er at skrive v efter q, dog mindre i fremmedord end i andre ord. Hvor det altså hverken ud fra semantiske eller grafiske kriterier kan afgøres, om Kierkegaard har skrevet v eller u, læses v i danske ord. I latinske passager læses derimod u.

6.3. Latinsk og gotisk hånd

6.3.1. I begyndelsen af forfatterskabet skriver Kierkegaard sædvanligvis ord, der har germansk rod, med gotiske bogstaver, og ord, der har latinsk rod, med latinske bogstaver. Desuden skriver han i lighed med sine samtidige konventionelt person-, sted- og månedsnavne med latinske bogstaver. Men Kierkegaard lever i en overgangstid, hvor den latinske håndskrift generelt begynder at fortrænge den gotiske, og i hans forfatterskab, især fra 1845 og fremefter, ser man, hvordan stadig flere bogstaver uvilkårligt skrives i latinsk hånd, også i ord uden latinsk rod.

Udgiverne af *SKS* har på den baggrund valgt kun at gengive Kierkegaards brug af latinsk hånd i følgende tilfælde:

- hvor det drejer sig om hele ord, udtryk eller citater på latin, spansk, fransk og italiensk (fx »quidam«, »eo ipso« og »De vita e vita«)
- hvor Kierkegaard ved overskrifter, rubrikker og hele optegnelser anvender latinske bogstaver som skønskrift.

Den latinske håndskrift gengives på tryk med skriftsnittet Optima (svarende til repræsentationen af antikva i de trykte skrifter).

6.3.2. Når Kierkegaard benytter latinsk skrift, skriver han de store bogstaver I og J ens, nemlig som I, også hvor det tydeligt fremgår, at der skal læses J, fx i ikke-latinske navne som Jens (= Iens). *SKS* vil opfatte bogstavet i overensstemmelse med konventionen og gengive det som J, hvor det fungerer som konsonant. (Dette svarer også til, hvad sætterne af Kierkegaards trykte skrifter har gjort.)

6.4. Tvivlsom læsning og ulæselig tekst

Hvor udgiverne ikke er sikre på deres læsning af Kierkegaards tekst, trykkes det læste omgivet af spids parentes: < >. De diakritiske tegn betyder altså her 'tvivlsom læsning'.

Hvor udgiverne er ude af stand til at læse Kierkegaards tekst, fx fordi den senere er blevet slettet, gengives teksten som prikker i spids parentes: ⟨……⟩. De diakritiske tegn betyder altså her 'ulæselig tekst'. Hver prik i den spidse parentes repræsenterer så vidt muligt et bogstav; kan der skelnes ordmellemlum, gengives disse som blanke anslag mellem prikkerne.

Om SKS's brug af tidligere udgiveres læsning, se 9.3.

- 6.4.1. Den spidse parentes bruges også, hvor teksten er tvivlsomt læselig eller ulæselig pga. en beskadigelse af manuskriptet, fx ved opklæbning, slid eller beklipning. Hvis beskadigelsen optræder i et citat eller en parafrase, vil udgiverne konsultere Kierkegaards kilde og indsætte tekst i overensstemmelse hermed. Det indsatte tekststykke vil desuden blive lemmatiseret, og i apparatet indføres en note efter følgende mønster:

⟨Combinationer og⟩ *efter kilden, ms. beskadiget*

Kan teksten i et beskadiget manuskript ikke læses eller rekonstrueres med rimelig sikkerhed, vil den spidse parentes alligevel blive indsat i teksten, og inden for parentesens sættes prikker. Den tilhørende note oplyser stadig om manuskriptets beskadigelse.

7. *Apparatets tærskel*

- 7.1. Den tærskel, som defineres i det følgende, vedrører det grundlæggende manuskriptlæsningsarbejde. Hvad der falder under tærsklen, vil altså ikke blive registreret i noget apparat, hverken i SKS-B eller SKS-E.
- 7.2. I de tilfælde, hvor Kierkegaard har slettet et ord, og det ikke er muligt (eller kun delvis muligt) at læse, hvad der har stået før sletningen, noteres det i apparatet. Det ulæselige markeres med prikker i spids parentes, idet hver prik så vidt muligt repræsenterer et bogstav.

Eksempel: Punkt] *ændret fra* ⟨……⟩

7.3. I de tilfælde, hvor Kierkegaard har slettet et ord, før det var skrevet fuldt ud, noteres sletningen i apparatet. En sådan sletning vil altid blive bestemt som en øjeblikkelig ændring (jf. 5.1).

Eksempel: det Onde] *først skrevet* gj

7.4. I de tilfælde, hvor Kierkegaard har påbegyndt en ændring af et rigtigt ord til noget forkert, men ikke fuldført den, ignoreres varianten.

Eksempel: I ordet »Maalestokken« ses et s at være skrevet til oven i det første e. Dette s noteres ikke.

7.5. Kierkegaards ændringer af banale fejlskrivninger ignoreres. Som banal betragtes en fejlskrivning, der er sket inden for ét ord (oftest kun ét fejlskrevet bogstav i ordet), og hvis rækkevidde er begrænset til dette ord alene. En fejlskrivning med virkning for en ordforbindelse (fx »Ironie i Forhold til detn antique Sprogbygning«) falder altså uden for denne kategori.

Eksempler:

Kierkegaard har i ordet »Fugle« først skrevet »Ful«, men derpå løftet pennen, skrevet g oven i l og tilføjet le. I ordet »Afgrundene« har Kierkegaard først skrevet »Afgrunded«, men er derpå standset, har skrevet n oven i det sidste d og tilføjet et e.

I ordet »Eivgheder« har han først skrevet »Eivgheder«, derpå ved overskrivning af iv byttet om på bogstavrækkefølgen.

At denne type af ændringer kan ignoreres, stemmer med, at SKS i forvejen stiltiende retter de banale fejlskrivninger, som Kierkegaard selv har ladet stå (jf. 8.3.2). Havde Kierkegaard ikke selv korrigeret fejlen, ville SKS rette den stiltiende, altså kan SKS også gå stiltiende hen over Kierkegaards ændring.

Er der tvivl om, hvorvidt fejlskrivningen er banal eller ikke, noteres Kierkegaards ændring.

7.6. Kierkegaards ændringer af sine egne indlysende dittografier ignoreres. Når han fx i journalen FF har skrevet »~~Navn~~ Navn«, registrerer SKS kun »Navn«.

Også i dette tilfælde (som ved de banale fejlskrivninger, jf. 7.5) kan Kierkegaards ændring ignoreres, fordi SKS ville have rettet dittografien stiltiende, dersom Kierkegaard ikke selv havde bemærket den (jf. 8.3.3).

- 7.7. Kierkegaards ændringer af stort begyndelsesbogstav til lille og omvendt ignoreres.

Eksempel: Kierkegaard har skrevet »Da jeg veed, at de formodentlig ikke vil læse den, og hvis De vilde læse den, ikke forstaae den, og hvis de forstod den, misbillige den, saa vil jeg henvende deres Opmærksomhed blot paa det Udvortes« – og derpå ved overskrivning ændret »deres« til »Deres«. Da Kierkegaard, som eksemplet også viser, veksler mellem stort og lille begyndelsesbogstav i tiltaleformen »De«, er ændringen tilfældig eller ubetydelig, og SKS vil derfor gengive »Deres« uden at notere ændringen.

8. *Emendation*

- 8.1. Ved udgivelsen af en forfatters dagbøger, notater og breve, dvs. tekster, som ikke (i hvert fald ikke primært) er skrevet med offentliggørelse for øje, må man lade flere af de skødesløsheder passere urettet, som ville blive rettet, hvis de optrådte i allerede trykte skrifter. Med Paul V. Rubows ord: »i Dagbøger der trykkes plejer man med megen Grund at tage hele Stilens og Tankens Negligé med« (*Den kritiske Kunst*, Kbh. 1938, s. 7).

Som følge af denne tolerance over for rent håndskriftligt materiale vil der være en række irregulariteter i Kierkegaards journaler og papirer, som vil passere urettet ind i SKS (i 8.2 præciseres en del af disse). Udgiverne vil kun rette, hvor det er indlysende, at journaler og papirer er fejlbehæftede, og hvor en rettelse er nødvendig for forståelsen. I langt de fleste tilfælde vil udgivernes rettelser være så banale, at de kan foretages stiltiende (jf. 8.3), eller de vil have karakter af supplerings af manglende ord, bogstaver og tegn, som indføres i teksten i diakritiske klammer (jf. 8.4). Kun sjældent vil der optræde rettelser med tilhørende tekstkritisk note (jf. 8.5).

- 8.2. Irregulariteter, som ikke rettes
- 8.2.1. Hvor Kierkegaard begynder en optegnelse eller en sætning efter punktum med lille begyndelsesbogstav, gengiver *SKS* dette uden at rette. (Denne regel gælder kun, når der utvivlsomt er brugt lille begyndelsesbogstav. I tvivlstilfælde fortolkes bogstavet i overensstemmelse med konteksten og konventionen, jf. 6.2.4.)
- 8.2.2. Små begyndelsesbogstaver i substantiver rettes ikke, selv om de forekommer i dansk eller tysk tekst, hvor Kierkegaard næsten altid begynder substantiverne med stort.
- 8.2.3. *SKS* retter generelt ikke i Kierkegaards interpunktion, fx hvor han sætter punktum i stedet for komma eller komma både før og efter parentes. Manglende punktum efter en optegnelse suppleres heller ikke. Kun hvor den manglende eller fejlagtige interpunktion giver anledning til misforståelse af teksten, retter *SKS* (og rettelsen noteres i apparatet, jf. 8.5).
- 8.2.4. Kierkegaard sætter ikke altid forkortelsespunktum efter »cfr« og vistnok aldrig i »fE«. *SKS* indsætter ikke de manglende forkortelsespunktummer.
- 8.2.5. Kierkegaard undlader ofte at sætte anførselstegn ved begyndelsen eller slutningen af citater. *SKS* indsætter ikke de manglende anførselstegn, når det er indlysende, hvor citatet begynder eller hører op.
- 8.2.6. Når Kierkegaard skriver tysk, undlader han ofte at sætte omlydsprikker over vokalerne a, o og u. Det gælder bl. a. ved ord, som minder om tilsvarende danske uden omlyd, fx »sammtliche« og »offentlichen«. *SKS* lader som regel sådanne ufuldstændige former stå; kun hvor ordet på grund af de manglende omlydsprikker kan forveksles med et andet ord eller en anden bøjningsform, rettes – og da med en note.

8.2.7. Ved tyske ord med diftongen äu sætter Kierkegaard som regel omlydsprikkerne forkert (fx »äüssere for »äussere«). SKS retter ikke i disse tilfælde.

8.3. Stiltiende rettelser

8.3.1. Hvor Kierkegaard i et dansk ord har undladt at sætte tøddele over et o, der utvivlsomt skal læses som ø, gengives bogstavet stiltiende som ø.

8.3.2. Kierkegaards banale fejlskrivninger, som ikke giver noget meningsfuldt ordbillede på dansk (eller det fremmedsprog, han måtte benytte), kan rettes stiltiende (jf. 7.5).

Hvor rettelsen består i supplerings af et manglende bogstav, anbringes dette dog i diakritiske klammer (jf. 8.4).

8.3.3. Kierkegaards upåtvivlelige dittografier rettes stiltiende.

Eksempler (fra journalerne DD og EE):

»om Begrebet Satire hos de Gl., om om de forskjellige romerske Satirikeres indbyrdes Forhold«;

»Inden for en relativ Modsætning til en Skyllevands Mangfoldighed og og Tallerken-Overfladiskhed«;

»om jeg end blev sat paa Templets Tinde, og Alt, hvad jeg skuede, var mit,, blev jeg dog ikke rigere« (dobbeltkomma).

Derimod vil mere komplicerede eller tvivlsomme dittografier ikke blive rettet overhovedet, men optages i teksten; det gælder fx følgende (fra journalen FF):

»Hvoraf kommer det, at naar man vil udtrykke, at man, naar man vil udtrykke, at man hurtigt opfatter Noget, siger, at man forstaaer en halv qvædet Vise«.

8.4. Supplerings

8.4.1. Supplerings er en særlig rettelleskategori, som består i indsættelse af ord, stavelser, bogstaver eller tegn, der efter udgavernes opfattelse mangler i teksten. Supplerings kan m. a. o. kun ske, fordi Kierkegaard har glemt at skrive de(t) pågældende ord, stavelser, bogstaver eller tegn; hvor det pågældende oprindeligs har stået i teksten, men siden er

forsvundet helt eller delvis pga. manuskriptets beskadigelse, vil der være tale om ulæselig eller tvivlsomt læselig tekst, jf. 6.4.1.

En suppleringskantet parentes: [ ], men uden notation i det tekstkritiske apparat.

- 8.4.2. En suppleringskantet parentes kun, hvor den er nødvendig, dvs. hvor fejlskrivningen ikke kan blive stående i teksten uden at forstyrre læsningen væsentligt.

En suppleringskantet parentes må kun ske, når der ikke hersker rimelig tvivl om den rette form (eller for tegns vedkommende: det rette sted i teksten), eller når valget mellem to mulige former påvirker tekstens meningsindhold minimalt. Eksempler: »s[sp]ecifik«, »Hense[e]nde«, »skue ind [i] Verden«. Er der tvivl om det rette, bliver fejlskrivningen stående i teksten, evt. med en supplerende note i apparatet, der oplyser mulige konjekture (noteres som *ord mangler, fx*), jf. 8.6.3.

- 8.5. Notation af rettelser

- 8.5.1. I det tekstkritiske apparat noteres kun de rettelser, som ikke har suppleringskantet parentes karakter, og som ikke kan foretages stiltiende. Notationen sker efter samme mønster som ved de trykte skrifter, dvs. ved hjælp af lemma, lemmategn og angivelse af tekstens fejlagtige form.

Da der for journaler og papirers vedkommende ikke findes nogen anden tekstkilde, hvorefter en rettelse kan foretages, bortfalder nødvendigheden af at anføre sigler – også for grundteksten. Den fejlagtige form, som anføres til højre for lemmategnet, kan kun hidrøre fra grundteksten.

Fraværet af andre tekstkilder betyder, at alle udgiverrettelser principielt er konjekture. Derfor kunne den udgiversigel i kursiv (SKS), som ved de trykte skrifter markerer en konjektur, logisk set også undværes. Imidlertid har udgiverne valgt at bibeholde den ved de rettelser, som ikke har suppleringskantet parentes karakter, dvs. hvor der ikke i selve teksten gives signal om et udgiverindgreb. Dette af hensyn til læsernes mulighed for hurtigt at identificere udgiverrettelser, der jo i apparatet trykkes side om side med noter om Kierkegaards egne ændringer (varianter).

En rettelse vil da typisk blive meddelt i følgende form:
ved] SKS, vel

- 8.5.2. I de tilfælde, hvor der til samme lemma knytter sig både en rettelsesnote og en variantnote, sættes rettelsesnoten af forståelseshensyn først. Eftersom der ved journaler og papirer ikke bruges nogen sigel for grundteksten, kan de to noter kombineres uden noget tegn imellem. (Ved de trykte skrifter bruges her semikolon.)

Eksempel: Ordenes] SKS, Ordenens *først skrevet* Toner-
nes

- 8.5.3. I de tilfælde, hvor der til samme lemma knytter sig flere variantnoter, kombineres disse så vidt muligt uden brug af tegn imellem. Hvor der er behov for et tegn, bruges en prik: ·

Eksempel:
hæreditatis æternæ] < hæreditatem æternam · *foran er slettet* (facti) in

- 8.5.4. Det samme tegn bruges, hvor der er behov for at kombinere en variantnote med en supplerende note (jf. 8.6).

Eksempel: volam] *ændret fra volo* · *måske fejl for velim*

8.6. Supplerende noter

- 8.6.1. Udgiverne kan meddele en rettelse eller en læsemåde, som tidligere udgivere (typisk *Pap.*) har foretaget, men som ikke tør optages i teksten i SKS. Det vil ske i en note efter følgende mønster (jf. *Pap.* II A 360):

begynder i den Enkelte begynder] i den Enkelte begynder *Pap.*

- 8.6.2. Ligeledes kan udgiverne af SKS meddele et rettelsesforslag, som de efter nærmere overvejelse har besluttet ikke at optage i teksten, men som kan give læseren en hjælp eller en ekstra dimension ved fortolkningen af optegnelsen. Det sker i en note efter følgende mønster:

Agonie] *måske fejl for Aponie*

- 8.6.3. I de tilfælde, hvor Kierkegaard har glemt et ord, men en supplerende ikke kan foretages med en høj grad af entydighed (jf. 8.4.2), lader SKS den mangelfulde tekst blive stående urettet og bringer i stedet en supplerende note, der oplyser en mulig konjektur. Eksempel (fra journalen AA):
at de fE næsten om enhver Helt, at han var den stærkeste

—————
Helt] ord mangler, fx sige

9. Tidligere udgiveres indgreb

- 9.1. Som Kierkegaards journaler, notesbøger og papirer nu foreligger, bærer de præg af at have været i tidligere udgiveres hænder. De seneste udgivere (P. A. Heiberg, V. Kuhr og E. Torsting) har dels forsynet manuskripterne med deres eget nummersystem og sidetal, dels anført krydshenvisninger til andre manuskripter og undertiden til den litteratur, teksten omhandler. Det er som regel ikke vanskeligt at identificere disse udgiveres indgreb i manuskripterne.

Mere indgribende spor har den første udgiver, H. P. Barfod, sat. Med blæk i flere farver har han dels opløst Kierkegaards forkortelser, dels foretaget rettelser, herunder sletninger og tilføjelser, og normaliseret interpunktionen. Sine steder har han også skrevet sin tydning af en slettet optegnelse ved siden af denne. Da Barfods hånd er gotisk og minder om Kierkegaards, kan alt dette føre til misforståelser.

- 9.2. Identifikation af tidligere udgiveres indgreb

Det er en præmis for SKS, at de tidligere udgiveres tilskrivninger i manuskripterne ignoreres eller 'sies fra', hvis de forholder sig supplerende eller korrigerende til Kierkegaards bevarede optegnelser. I visse tilfælde, især ved sletninger og interpunktionsrettelser, er det dog meget svært at afgøre, om ophavsmanden er Kierkegaard eller Barfod. SKS inddrager her tekniske hjælpemidler som stereomikroskopi og elektronmikroskopi.

De tvivlsomme rettelsers undersøges først i stereomikroskop, og i mange tilfælde er det her muligt at konstatere forskelle i blækket og dermed skelne Kierkegaards håndskrift fra Barfods.

De tvivlsomme rettelsers, der ikke kan afgøres i stereomikroskopet, undersøges videre i et nyudviklet elektronmikroskop, hvor det er muligt at foretage analyser uden risiko for at beskadige manuskriptet. Undersøgelser i journalerne AA - DD har påvist kemiske forskelle mellem Kierkegaards og Barfods blæk, og SKS er således i de fleste tilfælde i stand til entydigt at identificere ophavsmanden til en rettelse.

Kun hvor blækkoncentrationen er lav eller varierende hen over en manuskriptside, kan den kemiske analyse være usikker. I disse tilfælde vil det tvivlsomme fænomen blive medtaget i SKS, men forsynet med en note, der oplyser om tvivlen, fx således:

seer,] komma måske Barfods

- 9.3. Hvis tidligere udgiveres tilskrivninger i manuskripterne forholder sig tydende til Kierkegaards bevarede optegnelser, kan de benyttes og evt. indgå i teksten på steder, hvor denne ikke er læselig for udgiverne af SKS. I så fald anbringes den pågældende tekst i spids parentes: ( ), og det oplyses i en tilhørende note, hvorfra læsningen hidrører (typisk: *Pap.*).

10. Andre tekstkilder

- 10.1. For en række af de optegnelser vedkommende, hvortil der i dag ikke findes noget manuskript bevaret, eksisterer andre tekstkilder. Enten er optegnelsernes ordlyd her givet – dvs. manuskripterne findes *indirekte overleveret* – eller optegnelsernes indhold er angivet ved en beskrivelse, dvs. manuskripterne findes *bevidnet*.
- 10.2. De tekstkilder, som indirekte overleverer Kierkegaard-manuskripter, er følgende:
- a. H. P. Barfods afskrift (blevet til efter 1865, men før *Efterladte Papirer*)

b. P. A. Heibergs afskrift af Barfods nu forsvundne afskrift (blevet til efter 1895)

c. *Efterladte Papirer* (udgivet 1869-81, forkortet *EP*)

Kilderne er her angivet i den rækkefølge, hvori *SKS* vil prioritere dem, dersom samme optegnelse er overleveret i flere kilder. Afskrifter er principielt mere autentiske end tryk, der har passeret gennem sætterhænder; derfor den lave prioritering af *EP*.

10.2.1. De indirekte overleverede optegnelser vil i *SKS* blive aftrykt omkranset af følgende diakritiske tegn: ▶ ◀. Tegnene signalerer altså umiddelbart, at teksten ikke har kunnet kollationeres med Kierkegaards originalmanuskript. I en tilhørende tekstkritisk note oplyses nærmere, hvilken kilde optegnelsen stammer fra.

10.3. Kierkegaard-håndskrifter findes bevidnet i følgende kilder:

a. Henrik Lunds fortegnelse (1856)

b. H. P. Barfods fortegnelse (1865).

10.3.1. Den ordlyd, som findes i de to fortegnelser, trykkes i *SKS* omkranset af dobbelte diakritiske tegn: ▶▶ ◀◀. I en tilhørende tekstkritisk note oplyses nærmere om kilden.

10.4. Såvel Lunds som Barfods fortegnelse rummer den dobbelthed, at en del af deres numre, foruden at bevidne et nu forsvundet manuskript, indirekte overleverer enkelte ord, hyppigst de første ord af manuskriptets tekst. For Lunds vedkommende gælder dette dog kun ved løse papirer.

SKS må her af kronologiske grunde prioritere fortegnelserne over de ovenfor nævnte afskrifter og *EP*. Dette får dog kun betydning i tilfælde af uoverensstemmelse mellem tekstkilderne; for da langt den overvejende del af en indirekte overleveret tekst trykkes efter afskrift eller *EP*, har udgiverne valgt at se bort fra Lunds, hhv. Barfods fortegnelse i de tilfælde, hvor teksten heri stemmer overens med afskriften eller *EP*. Det skåner udgaven og læseren for en del diakritiske tegn, hvis eneste nytte ville være at oplyse, at den givne optegnelses første ord var ensly-

dende overleveret i to kilder. I tilfælde af uoverensstemmelse mellem afskriften eller *EP* og Lunds, hhv. Barfods fortegnelse gengives variantteksten fra fortegnelsen (med ét ord som mindste enhed), og i apparatet meddeles afskriftens eller *EP*s ordlyd.

- 10.4.1. Da Lunds og Barfods fortegninger har karakter af kataloger, kan der ikke fæstes lid til dem på en række punkter. Det gælder spørgsmål om tekstens (typo)grafiske signaler: understregning/spatiering, dobbeltunderstregning/fed og indrykning. Det gælder desuden brug af interpunktions tegn, anførselstegn og store/små begyndelsesbogstaver, og det gælder ortografien i øvrigt.

Derfor lades varians på disse punkter ude af betragtning ved et tekststykke, der findes indirekte overleveret både i Lunds, hhv. Barfods fortegnelse og en anden kilde. Princippet er m. a. o., at det stykke tekst, der findes indirekte overleveret i en af de to fortegninger, skal variere fra hovedkilden (typisk *EP*) på ordlydsniveau for at blive optaget i *SKS*. Til ordlydens niveau regnes også forkortelser (jf. 10.5.1).

- 10.4.2. Hvor der pga. afvigende ordlyd mellem to kilder meddeles en variant i apparatet, medtages eventuelle (typo)grafiske fremhævelser ikke (understregning/spatiering/kursiv, dobbeltunderstregning/fed).

- 10.5. Det i 10.4. nævnte princip betyder, at en indirekte overleveret optegnelse i *SKS* kan være sammensat af tekst fra Lunds eller Barfods fortegnelse og en afskrift eller *EP*. For at undgå tvetydighed ved identifikationen af de forskellige tekst-elementer fastholder *SKS* ►► ◀◀ omkring den tekst, der stammer fra Lunds, hhv. Barfods fortegnelse, uanset at der altså her er tale om tekst af samme kategori som afskrifternes (indirekte overleveret).

Skellet mellem ► ◀ og ►► ◀◀ betegner altså i *SKS* ikke et skel mellem tekst-kategorier, men mellem tekstkilder. For de teksters vedkommende, som aftrykkes mellem ►► ◀◀, kan læseren som regel selv skelne mellem kategorierne indirekte overleveret og bevidnet, idet den blot bevidnede tekst har karakter af referat eller beskrivelse af optegnel-

sens indhold og desuden hyppigt er omkranset af Lunds og Barfods diakritiske tegn, som altid medtages i SKS.

Eksempler:

- 10.5.1. ▶ Der er mange ▶▶Msker◀◀, der komme til et Livs-Resultat ligesom Skoledrenge; de snyde deres Lærer ved at skrive Facitet ud af Regnebogen uden selv at have regnet Stykket.

d. 17. Jan. ◀

▶...◀ *EP I-II, s. 111 (ms. s. 30 if. B-fort.)*

▶▶...◀◀ *B-fort. 443, Mennesker EP I-II*

- 10.5.2. ▶ »Alt▶▶Mskeligt◀◀ lyver, Haabet som Fortvivlelsen«, læste jeg som Citat af en gammel Opbyggelsesbog. ◀

▶...◀ *H-afskrift, lap (ms. s. 53 if. B-fort.)*

▶▶...◀◀ *B-fort. 443, Menneskeligt H-afskrift*

- 10.6. Hvis Lunds og Barfods fortegnelser indirekte overleverer begyndelsesordene af samme optegnelse, trykker SKS ordlyden fra den kilde, som meddeler mest tekst. Kontraprøver foretaget ved optegnelser, som findes bevaret i manuskript, har vist, at den ældste fortegnelse, dvs. Lunds, ikke samtidig er mest nøjagtig – men heller ikke det modsatte.

Eksempel:

▶▶Et Mske frelses ene af Naade – ... – ◀◀

▶▶...◀◀ *L-fort. 91 (notise if. L-fort.), Et Menneske frelses ... osv. B-fort.*

- 10.6.1. I de tilfælde, hvor samme tekststykke findes indirekte overleveret i de to fortegnelser, men i varierende form, gengives ordlyden fra Lunds fortegnelse i teksten, mens ordlyden fra Barfods fortegnelse meddeles i apparatet. Der skal dog være tale om varians på ordlydsniveau (inklusive forkortelser), jf. 10.4.1. Ved meddelelse af variant udelades eventuelle grafiske fremhævelsesmidler (understregning/kursiv, dobbeltunderstregning/fed), jf. 10.4.2.

- 10.7. Der henvises til Lunds og Barfods fortegnelser med nummer; til øvrige kilder henvises så vidt muligt med sidetal.
- 10.7.1. Når der gengives tekst fra andre kilder end originalmanuskripterne, henvises der som supplement i en parentes efter siglen for grundteksten til manuskriptets sidetal, for så vidt som dette findes meddelt i Barfods fortegnelse (jf. eksempler oven- og nedenfor).
- 10.8. Hvor flere optegnelser skal gengives efter samme tekstkilde, sættes markeringen for denne tekstkilde kun én gang, dvs. ved begyndelsen af første optegnelse og ved slutningen af sidste. Tilsvarende samles de parentetiske henvisninger til optegnelsernes manuskriptsidetal if. Barfods fortegnelse til én henvisning i noterne.
- Eksempel:
- ▶▶»Min Gud, min Gud .. (8/11)
- Den dyriske Fnisen {Don Juan}◀◀
-
- ▶▶...◀◀ *B-fort. 443 (ms. s. 5-6 if. B-fort.)*
- 10.9. Tekst, der trykkes omgivet af ▶▶ ◀◀ eller ▶ ◀, gengives diplomatarisk efter den pågældende kilde. Stiltiende rettelser kan dog foretages i overensstemmelse med de retningslinier, der gælder for de trykte skrifter (jf. K1, 28f., pkt. 2.8). Også Barfods egne rettelser, som findes trykt på rettelsesblade til *EP*, indflettes stiltiende.
- 10.9.1. I enkelte tilfælde er det muligt at rette en fejl i en indirekte overleveret eller bevidnet tekst efter en anden kilde, som findes overleveret i manuskript. (Det gælder fx, hvor *B-fort.* har angivet titlen på et af Kierkegaards nu forsvundne foredrag forkert, og den rigtige titel kendes fra en optegnelse i Kierkegaards journal.) En sådan rettelse vil ske med note.
- 10.9.2. Ved indirekte overleveret eller bevidnet tekst kan udgi-verne af *SKS* i en supplerende note oplyse om en rettelse, som tidligere udgivere har foretaget, eller de kan meddele

et rettellesforslag, som kan give læseren en hjælp eller en ekstra dimension ved fortolkningen af optegnelsen. Eksempler:

enkelt Lærd] en enkelt Lærd *EP I-II*
de faa kjære Afdøde] *måske fejl for de saa kjære Afdøde*

10.9.3. Hvor der i en afskrift foretaget af Barfod (eller af Heiberg efter Barfods nu forsvundne afskrift) optræder interne varianter, dvs. ændringer, der kan være afskriverens loyale gentagelse af Kierkegaards egne ændringer, meddeler SKS disse varianter i en note.

10.10. Regler for tekstgengivelse efter *Efterladte Papirer*

10.10.1. Der benyttes følgende sigler:

EP I-II (1833-43) (to dele: I og II, fortløbende pagineret)
EP III (1844-46)
EP IV (1847)
EP V (1848)
EP VI (1849)
EP VII (1850)
EP VIII (1851-53)
EP IX (1854-55)

10.10.2. Da SKS har konstateret varians mellem to eksemplarer af *EP I-II*, foretages der forud for tekstetableringen en intern kollation, dvs. en sammenligning mellem flere eksemplarer af *EP*. I tilfælde af intern varians benytter SKS det rettede eksemplar som tekstgrundlag, og der oplyses om afvigelserne i tekstredigeringen.

10.10.3. Hvor SKS med belæg i Lunds eller Barfods fortegnelse ændrer rækkefølgen af de enkelte optegnelser i forhold til *EP*, vil de diakritiske tegn (▶ ◀), som omslutter teksten fra *EP*, blive fornyet (∴ afsluttet og atter påbegyndt) ved hvert indgreb. Det vil således fremgå umiddelbart af de tilhørende noter på tekstsidens fod, at der er sket en ændring af rækkefølgen; men kendsgerningen vil desuden blive meddelt i tekstredigeringen (jf. pkt. 11).

- 10.10.4. I *EP* benyttes enspaltet opstilling med fodnoter. Nogle fodnoter er forsynet med en anmærkning i kantet parentes, hvori der gøres opmærksom på, at fodnoten ikke var en fodnote i manuskriptet. *EPs* betegnelser er fx: »I Marginen er tilføjet:« og »I Marginen er sat:« og »Sammesteds indskudt:« – hvilket sidste måske skal udlægges som en marginaloptegnelse med indvisningstegn. *SKS* gengiver den gennem *EP* overleverede tekst med både fodnoter og marginalnoter placeret som fodnoter. *EPs* lokaliseringssinformationer fastholdes i kantede parenteser og i *EPs* ortografi. Teksten gengives i en enspaltet opsætning i samme bredde, som hvor det drejer sig om en hovedoptegnelse, der gengives efter manuskript. Hvor en større samlet del af en journal eller notesbog gengives efter *EP*, trykkes teksten dog af pladshensyn i samme bredere spalte, som benyttes ved en hovedoptegnelse efter manuskript med få og små marginalier. Teksten gengives desuden med fast bagkant for at signalere overlevering fra en trykt kilde.
- 10.10.5. De streger og asterisker, der i *EP* er brugt som skilletegn, reproduceres loyalt i *SKS*. Loyaliteten omfatter også relevante udgiverkommentarer og -suppleringer i kantet parentes. Fx »som naar han var ædru. [Her afbrudt.]« og »Det forekommer mig ligesom [den Maade, hvorpaa] Kjærligheden blev behandlet i en vis Art Romaner«.
- Den brug af forskellig skriftstørrelse, som benyttes i *EP* til markering af et internt hierarki mellem noter og noters noter, bevares også i *SKS*.
- 10.10.6. De indvisningstegn, der er brugt i *EP* (∴: et varierende antal asterisker), omformes til potenstal, svarende til den praksis, der gælder over for Kierkegaards egne indvisningstegn ved fodnoter (jf. 2.2.5).
- 10.10.7. *EPs* »Anmærkninger« (dvs. realkommentarer i noteform) gengives ikke i *SKS*.
- 10.11. Ved tekstgengivelse fra Lunds og Barfods fortegnelser medtages efter behov den oplysende klammetekst, som hyppigt står i tilknytning til den bevidnede eller indirekte overleverede tekst. Dog ignorerer *SKS* Barfods afkryds-

ning i marginen samt dobbeltunderstregninger af tekst, da disse markeringer er tematisk bestemt; de er kun brugt ved optegnelser, der vedrører Kierkegaards privatliv.

11. *Tekstredegørelse*

Hver journal, hver notesbog og i øvrigt hver arkivalsk enhed, som udgives, ledsages af en tekstredegørelse, der meddeles i det tilhørende kommentarbind. Tekstredegørelsen opbygges i følgende hovedpunkter:

11.1. Manuskriptbeskrivelse

Såfremt manuskriptet findes bevaret, beskrives det kortfattet og systematisk. Beskrivelsen lægger vægt på manuskriptets udseende, og der redegøres så vidt muligt for følgende forhold:

- Manuskriptets *art og omfang*, dvs. om det er en indbundet bog, et hæfte, en sammenhæftning, et ark, et blad eller en lap. Ved bøger og hæfter oplyses, hvilket udseende bindet, hhv. omslaget har, ved sammenhæftninger beskrives hæftesnoren, og i alle tilfælde oplyses, hvor mange blade manuskriptet består af. Såfremt manuskriptets oprindelige enhed er blevet ødelagt af Barfod eller senere, beskrives såvel dets nuværende tilstand som dets oprindelige, dvs. resultatet af udgiverens rekonstruktionsforsøg.
- Manuskriptets *paginering, foliering* eller mærkning af anden art. Der redegøres ikke for paginering mv. foretaget af tidligere udgivere (Barfod, Heiberg m. fl.).
- *Papirets kvalitet* og evt. vandmærke samt *mål* (bredde x højde) og evt. andre oplysninger, der kan have betydning for dateringen.
- Bladenes eventuelle foldning på langs og tekstens fordeling i *spalter*. Antallet af (*u*)beskrevne sider.
- Oplysning om evt. *afvigende skriveretning*, fx på skrå, på langs af siden eller på hovedet.
- Oplysninger om *håndskrift og skriveredskab*. Hvis ikke andet nævnes, er teksten skrevet i Kierkegaards egen hånd og med blæk.

- Manuskripterens løbenumre i Barfods fortegnelse (*B-fort.*) eller – hvis de ikke er optaget heri – deres løbenumre i Lunds fortegnelse (*L-fort.*), som Barfods i øvrigt følger. I de tilfælde, hvor udgiverne af *Pap.* har angivet en rækkefølge mellem løse papirer inden for et enkelt løbenummer i *B-fort.*, medtages også denne oplysning. Endelig oplyses manuskripterens kapsel- og lægnumre i Kierkegaard Arkivet (KA) på Det Kongelige Bibliotek samt deres numerkoder i udgaven af *Søren Kierkegaards Papirer (Pap.)*.
- 11.1.1. Ved optegnelser, hvor manuskriptet ikke er bevaret, men teksten er indirekte overleveret gennem afskrifter (enten af Barfod (*B-afskrift*) eller af Heiberg efter Barfods nu forsvundne afskrift (*H-afskrift*)), vil det fremgå direkte af tekstens diakritiske tegn og de tilhørende noter i apparatet, jf. afsnit 10. I den tilhørende tekstredogørelse vil udgiverne meddele en selektiv manuskriptbeskrivelse, dvs. en redegørelse for de karakteristika, som skønnes relevante i det enkelte tilfælde.
- 11.1.2. Også ved optegnelser, som er indirekte overleveret gennem *EP* eller *B-fort.*, vil det fremgå af selve teksten. Det vil dog tillige blive meddelt kortfattet i tekstredogørelsen, ligesom denne vil oplyse, hvis rækkefølgen mellem flere optegnelser, der alle aftrykkes efter *EP*, er ændret i *SKS*, jf. 10.10.3.
- 11.2. Datering og kronologi
Det oplyses i tekstredogørelsen så vidt muligt, hvornår Kierkegaard har skrevet det pågældende manuskript – herunder ved journaler og notesbøger i hvilke perioder han har benyttet dem. Dateringen kan ske dels på grundlag af manuskriptet selv, dels med støtte i eksterne kilder som breve, (andre) journaler og notesbøger, historiske begebenheder og biografiske data.
Dersom der er foretaget indirekte datering af enkelte optegnelser i et større manuskript (typisk en journal), som i øvrigt er dateret ad anden vej, angives kriterierne for den

indirekte datering ikke i tekstredigeringen, men i real-kommentarerne til de pågældende optegnelser.

11.3. Indhold

I tekstredigeringen gives desuden en kortfattet indholdsmæssig karakteristik af den tekst eller de tekster, som findes i det pågældende manuskript. Der oplyses så vidt muligt om:

- tekstens *art eller type* (fx excerpter fra læsning, forelæsningsnotater, ideer til litterære arbejder, selvrefleksioner, rejsedagbog)
- tekstens eventuelle *samhørighed* med tekst, som findes i andre manuskripter fra samme periode (fx er nogle af journalerne AA-KK brugt sideløbende med notesbøgerne fra før 1847, og der kan konstateres klare indholdsmæssige forbindelser). Dette gælder også tekstens *samhørighed* med Kierkegaards trykte skrifter, fx hvis den er blevet brugt i eller har karakter af udkast til dele af et trykt skrift. Dog må det understreges, at *samhørigheden* mellem teksterne skal være evident, dvs. involvere et minimum af fortolkning fra udgiverens side.

12. *Nøgle til formler, diakritiske tegn og sigler*

Nedenfor gengives i listeform de udgiverformler, diakritiske tegn og sigler, som vil finde anvendelse i *SKS*.

12.1. Formler for Kierkegaards ændringer i egne manuskripter

først skrevet   øjeblikkelig ændring
(sletning med erstattende variant placeret i linien umiddelbart efter det slettede. Desuden overskrivninger og sletninger, der ud fra semantiske kriterier kan bestemmes som øjeblikkelige). Jf. 5.1 og 5.4.

ændret fra   senere ændring
(sletning med erstattende variant placeret uden for linien (eller evt. skrevet oven i

-
- tidligere tekst) samt sletning uden erstatning, der ud fra ikke-positionelle kriterier kan bestemmes som senere). Jf. 5.2.1 og 5.2.2.
- tilføjet* senere ændring (tilføjelse uden erstattende funktion). Jf. 5.2.3.
- foran er slettet* genetisk ubestemmelig ændring foran et ord eller en ordforbindelse (sletning uden erstattende variant). Jf. 5.3.1.
- < genetisk ubestemmelig ændring i et ord eller en ordforbindelse (sletning med erstattende variant placeret i linien, men ikke umiddelbart efter det slettede). Jf. 5.3.2.
- 12.2. Diakritiske tegn
- [ ] udgivernes supplerings af Kierkegaards tekst, indvisningstegn og paginering/foliering. Jf. 2.3.2, 2.2.3 og 8.4.
- [ ] udgivernes nummerering af marginalop- tegnelser uden indvisningstegn samt nyfo- liering af Kierkegaards manuskripter. Jf. 2.2.4 og 2.3.3.
- <...> ulæselige bogstaver i Kierkegaards tekst (hver prik repræsenterer – så vidt muligt – et bogstav). Jf. 6.4.
- <Alt> tvivlsom læsning af Kierkegaards tekst. Jf. 6.4.
- [ ] omslutter en passage slettet Kierkegaard- tekst, som udgiverne har ladet stå i sin op- rindelige sammenhæng. Jf. 5.2.2.2.

		sideskift i manuskriptet. Jf. 2.3.5.
	┌ ┐	tilføjet sideordnet variant uden erstattende funktion. Jf. 5.2.3.1.
	(...)	udgivernes udeladelse af Kierkegaards tekst (kun i apparatet).
	▶ ◀	indirekte overleveret tekst fra afskrifter eller <i>Efterladte Papirer</i> . Jf. 10.2.1.
	▶▶ ◀◀	tekst fra Lunds eller Barfods fortegnelser (indirekte overleveret eller bevidnet). Jf. 10.3.1.
12.3.	Sigler	
	SKS	udgiverkonjektur. Jf. 8.5.1.
	α	anden gennemgående hånd (= 1. revision). Jf. 5.5.
	β	tredje gennemgående hånd (= 2. revision). Jf. 5.5.
	<i>Pap.</i>	læsemåde fra <i>Søren Kierkegaards Papirer</i> ved P. A. Heiberg, V. Kuhr & E. Torsting. Jf. 8.6.1 og 9.3.
	<i>EP</i>	læsemåde fra <i>Efterladte Papirer</i> ved H. P. Barfod & H. Gottsched. Jf. 10.
	<i>B-afskrift</i>	læsemåde fra en afskrift af Kierkegaards original, foretaget af Barfod. Jf. 10.
	<i>H-afskrift</i>	læsemåde fra en afskrift af Barfods nu forsvundne afskrift af Kierkegaards original, foretaget af Heiberg. Jf. 10.
	<i>B-fort.</i>	H. P. Barfods Fortegnelse (1865). Jf. 10.

-
- L-fort.* Henrik Lunds Fortegnelse (1856). Jf. 10.
- 12.4. Henvisningssystemer. Jf. 2.2.
- Journalen AA Henvisning til en journal, kaldet AA.
- Papir 33 Til et 'løst' papir (sammenhæftning, ark, blad eller lap), nummereret 33.
- Journalen AA:1 Til journalen AA, første optegnelse.
- Journalen AA:1.b Til journalen AA, første optegnelses anden marginaloptegnelse.
- Papir 33:2 Til det 'løse' papir nr. 33, anden optegnelse.
- Papir 33:2.1 Til det 'løse' papir nr. 33, anden optegnelses første fodnote.
- SKS 17, 56,11 Henvisning ved hjælp af bind-, side- og linienummer til en hovedoptegnelse.
- SKS 17, 56_m,3 Henvisning ved hjælp af bind-, side- og linienummer til en marginaloptegnelse.
- Papir 33:2 Eksempel på kombineret brug af de to henvisningssystemer.
(SKS 27, 57,4)
- Journalen AA:1.b do.
(SKS 17, 56_m,3)

